

موہبت عظمیٰ و عطیہ کبریٰ

سراج الدین علی خان آرزو

تصحیح و تحقیق

دکتر مہتابی رحیم پور

www.ketab.ir

- سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
فروست
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
عنوان دیگر
عنوان دیگر
موضوع
موضوع
شناسه افزوده
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی
- آرزو، سراج‌الذین علی خان، ۱۰۹۹-۱۱۶۹ ق.
موهبت عظمی و عطیة کبری / نویسنده سراج‌الذین علی خان آرزو؛ تصحیح و تحقیق مهدی رحیم‌پور.
تهران: انتشارات دکتر محمود افشار، ۱۴۰۲.
۳۰۸ ص.
مجموعه انتشارات ادبی و تاریخی موقوفات دکتر محمود افشار؛ شماره ۳۴۲.
گنجینه زبان و ادبیات فارسی دری؛ ۱۲۸.
۴-۸۶-۷۷۰۶-۶۲۲-۹۷۸
فیبا.
کتابنامه: ص. [۳۰۱] - ۳۰۸.
عطیة کبری و موهبت عظمی (نخستین رسالات به زبان فارسی در بیان و معانی).
موهبت عظمی و عطیة کبری (اولین رساله‌ها در موضوع معانی و بیان با محوریت زبان فارسی).
معانی و بیان.
Rhetoric
رحیم‌پور، مهدی، ۱۳۵۹-، مصحح.
PIR ۳۳۵۶
۸۴۰/۴۲
۹۳۹۳۳۸۳

موهبت عظمیٰ و عطیۃ کبریٰ

سراج الدین علی خان آرزو

دکتر مہدی رحیم پور

کاوہ حسن بیگم

نرگس عباسپور

صدف

مہارت نو

فرد

۱۱۰۰ نسخہ

۱۴۰۲

تصحیح و تحقیق

گرافیسٹ، طراح و مجری جلد

صفحہ آرا

لیٹوگرافی

چاپ متن

صحافی

تیراژ

چاپ اول

ناشر

انتشارات دکتر محمود افشار

خیابان ولی عصر، بالاتر از پاک‌وی، خیابان عارف‌نسب، کوی دبیر سیاهی (لادن)، شماره ۶

تلفن: ۲۲۷۱۷۱۱۴ دورنما، ۲۲۷۱۷۱۱۵

با همکاری انتشارات سخن

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، خیابان وحید نظری، پلاک ۴۸

تلفن: ۶۶۹۵۳۸۰۴-۵ دورنما، ۶۶۴۰۵۰۶۲

تلفن تماس برای تحویل کتاب در تهران و شهرستان‌ها

۶۶۹۵۳۸۰۴-۵

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۵
مقدمه.....	۱۹
نام و نسب.....	۱۹
زادگاه و تاریخ تولد.....	۲۰
حوادث زندگی.....	۲۱
تاریخ وفات و مدفن.....	۲۳
آثار.....	۲۴
موهبت عظمی و عطیة کبری.....	۳۳
منابع موهبت عظمی و عطیة کبری.....	۳۸
شواهد شعری در موهبت عظمی و عطیة کبری.....	۳۹
چاپ‌های موهبت عظمی و عطیة کبری.....	۴۰
دست‌نویس‌های استفاده‌شده در تصحیح موهبت عظمی و عطیة کبری.....	۴۳
تصاویر.....	۴۸
موهبت عظمی (در علم معانی).....	۶۵
مقدمه.....	۶۸
باب اول در احوال اسناد خبری.....	۷۷
باب دوم در احوال مستند الیه.....	۸۰
باب سیوم در احوال مسند.....	۱۱۳

۱۲۶.....	باب چهارم در احوال متعلقات فعل.....
۱۳۶.....	باب پنجم در قصر.....
۱۴۴.....	باب ششم در انشاء.....
۱۷۲.....	باب هفتم در ایجاز و اطناب و مساوات.....
۱۷۹.....	خاتمه.....
۱۸۳.....	عطیة کبری (در علم بیان).....
۱۸۸.....	بحث در بیان.....
۱۸۹.....	بحث تشبیه.....
۲۲۱.....	بحث حقیقت و مجاز.....
۲۲۵.....	[استعاره].....
۲۳۲.....	بحث استعاره و الکنایه.....
۲۳۵.....	بحث کنایه.....
۲۳۶.....	بحث تعریض.....
۲۳۹.....	تعلیقات.....
۲۷۱.....	نمایه‌ها.....
۲۷۳.....	اشخاص.....
۲۷۵.....	کتاب‌ها.....
۲۷۷.....	جای‌ها.....
۲۷۹.....	موضوعات.....
۲۸۳.....	مصراع‌ها.....
۲۸۷.....	ابیات.....
۳۰۱.....	منابع.....

پیشگفتار

پاییز سال ۱۳۹۱ دوستی که گویا منیر همایشی با موضوع بلاغت در یکی از دانشگاه‌های تهران بود، از بنده خواست مقاله‌ای در این زمینه ارائه دهم. نگارنده بنا به دلایلی عذرخواهی کرد و نپذیرفت. اما وی مقاله‌ای را که قبلاً در نقد چاپ کتاب عطیة کبری و موهبت عظمی نوشته بودم،^۱ یادآوری کرد و صورت تجدیدنظرشده آن را خواستار شد. در زمان نگارش آن مقاله نگارنده هیچ دست‌نویسی از این دو رساله در اختیار نداشت و اکثر تقدما به مقدمه مصحح معطوف شده بود. برای بازبینی مقاله مذکور متن آن را یک بار دیگر با دست‌نویس‌هایی که طی سال‌ها از این دو رساله جمع‌آوری کرده بودم مقابله کردم و به این نتیجه رسیدم که چاپ‌های سنگی مورد استفاده دکتر سیروس شمیسا در چاپ عطیة کبری و موهبت عظمی، بسیار مغلوط و پراشتباه است.

۱. آینه میراث، دوره جدید، سال پنجم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۶ (پیاپی ۳۹)، صص ۳۳۴-۳۵۰؛ بازچاپ در بر خوان آرزو، صص ۲۲۵-۲۴۲.

هرچه بیشتر مقابله می‌کردم بیشتر به این نتیجه می‌رسیدم. وقتی ماجرا را با چند تن از دوستان فاضل در میان گذاشتم، پیشنهاد کردند این دو رساله بنا به اهمیتی که دارد، یک بار دیگر بر اساس دست‌نویس‌های موجود تصحیح شود و در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد. به‌ویژه اینکه بنابر ادعای آرزو، این دو رساله اولین کتاب‌هایی است که در زمینه معانی و بیان با محوریت زبان فارسی تألیف شده است. از این رو تصمیم گرفتم این دو متن بسیار مهم را یک بار دیگر بر اساس دست‌نویس‌های موجود تصحیح کرده، در اختیار دانشجویان زبان و ادبیات فارسی و علاقه‌مندان این موضوع قرار دهم.

بی‌تردید هنرمندان سهم عمده‌ای در تنویر علم کردن علوم مربوط به زبان و ادب فارسی داشته‌اند و با رویکردی علمی کتب متعدد و متنوعی در حوزه‌های مختلف علوم ادبی نظیر دستور، بلاغت، سبک‌شناسی، نقد ادبی و... تألیف کرده‌اند. در این زمینه سراج‌الدین علی‌خان آرزو بیشترین سهم را دارد. وی با تألیف کتاب‌هایی مختلف در زمینه‌های علوم بلاغی (معانی و بیان)، زبان‌شناسی، نقد ادبی و بررسی سبک‌شناسانه آثار ادبی در لابلای آثارش، توانسته است خود را به عنوان منتقدی فاضل و نظریه‌پرداز دانشمند به جامعه علمی و ادبی حوزه ایران و شبه‌قاره معرفی کند. عطیة کبری و موهبت عظمی گواه این مدعاست. این دو رساله پر است از دیدگاه‌های متفاوت در حوزه‌های مختلف زیبایی‌شناسی ادب فارسی که در نوع خود بی‌نظیر یا حداقل کم‌نظیر است. کتاب‌های زیادی در هند و پاکستان در زمینه علوم بلاغی و دیدگاه‌های جمال‌شناسی تألیف شده، ولی تا جایی که نگارنده جستجو کرده است، هیچ‌کدام از آنها به اندازه آثار آرزو مفید و پرنکته نیست. شاید یکی از کتاب‌هایی که بتوان محتوای آن را تا حدی با

محتوای آثار آرزو مقایسه کرد، مجمع الصنایع ملاً نظام‌الدین باشد که در تعلیقات اجمالاً آن را معرفی کرده‌ایم.

همچنان‌که در مقدمه نیز اشاره کرده‌ایم این دو رساله بر اساس چند دست‌نویس تصحیح شده است. اما دست‌نویس‌های دیگری نیز از این رساله در برخی کتابخانه‌های شبه‌قاره نگهداری می‌شود که نگارنده به رغم تلاش‌های فراوان موفق به گرفتن تصویر آنها نشد. با این حال برخی دست‌نویس‌های مهم و از نظر تاریخی نزدیک به زمان تألیف را به کمک برخی دوستان پاکستانی به دست آوردیم.

سپاسگزاری

بر خود فرض می‌دانم از دوستانی که در فراهم کردن این اثر از یاری و حمایت‌هایشان بهره‌مند بودم قدردانی کنم. اما قبل از آن بادی می‌کنم از مرحوم دکتر نجم‌الرشید استاد دانشگاه پنجاب لاهور که دست‌یابی به تصاویر نسخه‌های دانشگاه پنجاب را مدیون آن بزرگوار هستم. دوستی نازنین و مهربان که از هیچ کمکی به محققان ایرانی دریغ نمی‌کرد و بنا بود بنده و ایشان طرح پژوهشی مشترکی را شروع کنیم که متأسفانه اجل به او به مهلت نداد و آن دوست باوفا در عین جوانی از میان ما رفت.

همچنین تشکر ویژه دارم از دکتر محمد سلیم مظهر، استاد دانشگاه پنجاب، که تصاویر نسخه‌های موهبت عظمی در دانشگاه پنجاب را از سر لطف برای اینجانب ارسال کرد. از دوستان نازنینی چون آقایان دکتر بهروز ایمانی، وحید عیدگاه طرّقه‌ای، امیر منصوری، مهدی فیروزیان و نیز خانم نرگس عباسپور که

به سهم خود نقش بسزایی در به سرانجام رسیدن این اثر داشتند، بی نهایت سپاسگزارم.

همچنین از دوست دیرین آقای دکتر محمد افشین وفایی، مدیرعامل سخت کوش و فاضل بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، سپاسگزارم که انتشار کتاب های ارزشمند و بااهمیت از طریق بنیاد موقوفات در این چند سال اخیر مرهون تدبیر و درایت اوست.

مهدی رحیم پور

اول اسفند ۱۴۰۱

www.ketab.ir